

«Ποια η θέση σας σχετικά με τη συζήτηση περί ειδεχθών εγκλημάτων και την ενδεχόμενη αυστηροποίηση της ποινικής τους αντιμετώπισης;»

Εμμανουέλα Ν. Κρητικού

Προπτυχιακή Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Tην επαύριον της τέλεσης ειδεχθών εγκλημάτων που συγκλόνισαν την κοινή γνώμη και ήγειραν έντονες αντιδράσεις, ο Υπουργός Δικαιοσύνης εξήγγειλε αυστηροποίηση των ποινών, στο πλαίσιο μιας πολιτικής μηδενικής ανοχής. Ειδικότερα, το νομοσχέδιο με τις τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα που όλως προσφάτως κατατέθηκε στη Βουλή προβλέπει μεταξύ άλλων αποκλειστική απειλή ποινής ισοβίου καθείρξεως για τα εγκλήματα μείζονος κοινωνικοθητικής απαξίας και αυστηροποίηση της ποινικής μεταχείρισης σε περιπτώσεις πρόκλησης βαριάς σωματικής βλάβης ή προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας και της ανηλικότητας. Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι πίσω από το γράμμα του νόμου λανθάνουν –ευδιάκριτα – ως γενεσιουργά αίτια πρόσφατες υποθέσεις, όπως το έγκλημα στα Γλυκά Νερά, αυτό της Φολεγάνδρου και η ευρύτερη συζήτηση περί γυναικοκτονιών, το ελληνικό «me too», η επίθεση με βιτριόλι κλπ. Η εν λόγω διαπίστωση όμως δημιουργεί αμφιβολίες σχετικά με το κατά πόσο

ο ποινικός νομοθέτης κατορθώνει πραγματικά να αφουγκράζεται τις ανάγκες μιας δυναμικής κοινωνίας, χωρίς να «άγεται και να φέρεται» από τα πρόσκαιρα κελεύσματα των καιρών.

Προκειμένου να απαντήσουμε στον ανωτέρω προβληματισμό, οφείλουμε να μην εξετάσουμε το ζήτημα της επικείμενης αυστηροποίησης αφηρημένα, αλλά να εγκύψουμε στις επιμέρους τροποποιήσεις. Μία από τις βασικότερες, η ανελαστική απειλή ποινής ισόβιων για ορισμένα ειδικά εγκλήματα, κρίνεται μάλλον ως η πλέον παθολογική πρόταση της επιτροπής παρακολούθησης του νέου Ποινικού Κώδικα (εφεξής ΠΚ). Πιο συγκεκριμένα, διά του ν. 4619/2019 επιχειρήθηκε εξορθολογισμός της ισόβιας κάθειρξης με τη διαζευκτική απειλή της (από κοινού με πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών), ώστε να εναρμονισθεί η εγχώρια νομοθεσία με τις εκθέσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης¹ και να εκσυγχρονισθεί συμφώνως προς το ποινικό σύστημα των κρατών της Ηπειρωτικής Ευρώπης.² Μολαταύτα, δύο μόλις έτη μετά τη θέση του σε ισχύ, επίκειται μια νομοθετική παλινωδία που πάσχει σε επίπεδο τόσο δογματικής δικαιολόγησης όσο και νομοτεχνικής αρτιότητας.

Ειδικότερα, από την πρώτη άποψη, η αποκλειστική απειλή ανελαστικών ποινών διασαλεύει την αρχή της διάκρισης των εξουσιών και υποκαθιστά τον νομοθέτη στο ρόλο του δικαστή, γεγονός που εκδηλώνει έλλειψη εμπιστοσύνης και σεβασμού απέναντι στη δικαστική λειτουργία.³ Σύμφωνα δε με τη θεωρία της ποινής, μόνο κατά το στάδιο της αφηρημένης απειλής της στον νόμο λογίζεται ως θεμιτή η εξυπηρέτηση γενικοπροληπτικών σκοπιμοτήτων.⁴ Με μια πρώτη ματιά, λοιπόν, θα λέγαμε ότι ευλόγως οι επικείμενες τροποποιήσεις σκοπούν στην ενίσχυση της ασφάλειας και της προστασίας του κοινωνικού συνόλου από την ολοένα αυξανόμενη εγκληματικότητα.⁵ Αυτός είναι άλλωστε και ο ρόλος του νομοθέτη, να «βλέπει στο μέλλον», επιδιώκοντας τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης. Στον αντίποδα, ο δικαστής οφείλει να «κοιτά στο παρελθόν» κατά το στάδιο της επιβολής εξατομικευμένης ποινής στον δράστη ενός συγκεκριμένου εγκλήματος βάσει του αδίκου και της ενοχής του. Όταν όμως συγχέονται αυτοί

1. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) του Συμβουλίου της Ευρώπης, κατόπιν αυτοψίας το 2019, κατηνίασε τον υπερπληθυσμό των ελληνικών φυλακών ως συνέπεια των υπέρμετρων –σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες– ποινών [CPT/Inf (2020) 15, σελ. 14]. Στην απάντησή του δε, το Υπουργείο Δικαιοσύνης υπογράμμισε ότι με τον νέο ΠΚ αποκαταστάθηκε το μέτρο και η αρχή της επικουρικότητας ως προς την εγχώρια ποινική μεταχείριση [CPT/Inf (2020) 16, σελ. 19].

2. Στη Γερμανία επί παραδείγματι, που αποτελεί πρότυπο ποινικής νομοθέτησης για τη χώρα μας, απειλείται για το έγκλημα της ανθρωποκτονίας με δόλο διαζευκτική ποινή κάθειρξης ισόβιας ή πρόσκαιρης τουλάχιστον 5 ετών, ενώ αντίστοιχα ισχύουν στη Δανία και στην Αυστρία.

3. Μαργαρίτης Α., Νούσκαλης Γ., Παρασκευόπουλος Ν., *Ποινολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σ. 70.

4. Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Μπιτζιλέκης Ν., Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., *Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων*, 3^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σ. 365.

5. Ανάλυση Συνεπειών Ρύθμισης του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης με τίτλο «Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας», σ. 5.

οι ρόλοι και η ποινική μεταχείριση καθορίζεται ενιαία από τον νομοθέτη με την απειλή ισόβιας κάθειρξης απαρεικλίστως, τότε υποχωρεί η ανάγκη για εξατομίκευση και δίκαιη ανταπόδοση προς χάριν της εξυπηρέτησης υπέρτερων ωφελιμιστικών σκοπιμοτήτων.⁶ Με τον τρόπο αυτό, δεν υπηρετείται η αρχή της αναλογικότητας (Σ. 25 παρ. 1), καθώς ο δικαστής δεν δύναται να επιλέξει στο πλαίσιο μιας πρόσφορης ελαστικής ποινής την αναγκαία (λιγότερο επαχθή) κύρωση που είναι επιβλητέα στο δράστη. Η έμμεση επιβολή ποινής από τον νομοθέτη, και μάλιστα μιας ποινής δυσανάλογης και ανεπιεικούς, αφού συλλαμβάνει μόνο το άδικο του αποτελέσματος και αποτυγχάνει να σταθμίσει το άδικο της συμπεριφοράς και την ενοχή, προσβάλλει ευθέως την αξία του ανθρώπου (Σ. 2 παρ. 1). Σχηματικά, ο τελευταίος καταλήγει να αντιμετωπίζεται ως μέσο προκειμένου να αποκατασταθεί στη λαϊκή συνείδηση η εικόνα ενός αποφασιστικού κράτους που αντιδρά καίρια απέναντι στην έξαρση ορισμένης κατηγορίας εγκλημάτων. Η ανωτέρω πρακτική αντιβαίνει στις αρχές *in dubio pro reo* και *in dubio pro mitiore*, ενώ συνάμα παραβιάζει τον φιλελεύθερο και εγγυητικό σκοπό του Ποινικού Δικαίου, το οποίο, ως *Magna Charta* του εγκληματία,⁷ πρέπει να προστατεύει (προεχόντως διά της ανάλογης και δίκαιης ποινικής μεταχείρισης) τις ατομικές του ελευθερίες από την κρατική αυθαιρεσία.

Όσον αφορά δε το ζήτημα της νομοτεχνικής αρτιότητας του σχεδίου νόμου, οφείλουμε να καυτηριάσουμε την ενδοσυστημική του ασυνέχεια,⁸ η οποία είναι απόρροια των αλληπάλληλων νομοθετικών μεταβολών. Αναλυτικότερα, παρατηρείται έλλειψη, αφενός, ομοειδούς συγκριτικής αναλογίας, υπό την έννοια ότι είτε δεν αντιμετωπίζονται ομοίως οι ανάλογης βαρύτητας αξιόποινες πράξεις που θίγουν το ίδιο έννομο αγαθό (π.χ. αναφορικά με το αγαθό της ζωής, έχει τεθεί ως αποκλειστική ποινή του θανατηφόρου εμπρησμού η ισόβια κάθειρξη, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο για τα εγκλήματα της πλημμύρας, της πρόκλησης ναυαγίου ή της άρσης ασφαλιστικών εγκαταστάσεων, όταν οι πράξεις αυτές επιφέρουν τον θάνατο) είτε αντιμετωπίζονται «ισοπεδωτικά» συγγενή έννομα αγαθά που βρίσκονται όμως σε αξιολογική κλιμάκωση (π.χ. επιφυλάσσεται η ίδια ανελαστική ποινή των ισοβίων στην εκ του αποτελέσματος διακρινόμενη ληστεία, όταν το περεταίρω αποτέλεσμα είναι τόσο ο θάνατος όσο και η βαριά σωματική βλάβη). Αφετέρου, το ποινικό σύστημα χωλαίνει σε ετεροειδή (αφορώσα διαφορετικά έννομα αγαθά) συγκριτική αναλογία, δεδομένου ότι ορισμένες διατάξεις του δεν εναρμονίζονται με τις θεμελιακές ιεραρχήσεις αγαθών, όπως αυτές αποτυπώνονται σε κείμενα υπερνομοθετικής ισχύος και διαπνέουν σύνολη την έννομη τάξη. Ενδεικτικά θα μπορούσαμε να αναφερθούμε στο παράδοξο της αυτής ποινικής μεταχείρισης του δράστη βιασμού σε βάρος ανηλίκου και

6. Χριστόπουλος Π., «Ωφελιμισμός των κανόνων και νομιμοποίηση της ποινής στην φιλοσοφία του John Rawls», *The Art of Crime* (5/2021, τ. 10), σ. 30 επ.

7. Κατά την κλασική εμφατική διατύπωση του Franz v. Liszt.

8. Μπιτζιλέκης Ν., «Η κατανομή του ρυθμιστικού πεδίου μεταξύ ποινικού νομοθέτη και δικαστή (Με αφορμή τον νέο Ποινικό Κώδικα)», *Ποινικά Χρονικά* (9/2019), σ. 642 επ.

εκείνου που αφαιρεί την ίδια τη ζωή του θύματος, γεγονός που συνιστά εξόφθαλμη αξιολογική αντινομία. Βέβαια, δεν είναι η πρώτη φορά που ο ποινικός νομοθέτης, υπό το βάρος των κοινωνικών πιέσεων, αντιδρά βεβιασμένα και αμέθοδα για να διασκεδάσει τις εντυπώσεις. Χαρακτηριστικό είναι το πρόσφατο παράδειγμα της απροπαράσκευης κακουργηματοποίησης της κακοποίησης ζώων,⁹ μετά τις φρικαλεότητες που ήρθαν στο φως, όταν, κατά τον λοιπό χρόνο, δεν είχε τελεσφορήσει η προσπάθεια αυτοτελούς συνταγματικής κατοχύρωσης των ζώων¹⁰ και αυτά εξακολουθούν παραδοσιακά να αντιμετωπίζονται από την έννομη τάξη ως πράγματα.

Εν αντιθέσει με την κρατούσα πρακτική, η αυστηροποίηση των ποινών θα πρέπει να εξετάζεται με πάσα περίσκεψη, ως ύστατο καταφύγιο (*ultimum refugium*) της Πολιτείας και όχι ως ασυχνολόγητο μέτρο αντεγκληματικής πολιτικής. Αυτό, εκτός των άλλων, και γιατί η υπέρμετρη αυστηρότητα οδήγησε κατά το παρελθόν σε συμφόρηση των σωφρονιστικών καταστημάτων, με συνέπεια μετέπειτα να εκδίδονται νομοθετήματα που στόχευαν ακριβώς στην αποσυμφόρησή τους στο πλαίσιο μιας στρατηγικής έμμεσης μείωσης των ποινών, καθώς η ουσιαστική απομείωση –καίτοι ορθολογικότερη– έχει κατά κανόνα μεγαλύτερο πολιτικό κόστος.¹¹ Έτσι κατέληξε το Ποινικό Δίκαιο να έχει προσλάβει διπολική-σχιζοειδή μορφή και συμβολικό χαρακτήρα, αφού οι αυστηρότατες ποινές που επιβάλλονταν είχαν μικρή πραγματική εκτίσιμη διάρκεια, φαλκιδεύοντας την αξιοπιστία του ποινικού συστήματος.¹²

Συμπερασματικά, σύμφωνα με τις αρχές της καλής νομοθέτησης, οι πάσης φύσεως τροποποιήσεις θα πρέπει να είναι σύμφυτες με τις αξίες του κράτους δικαίου και να μην υποβαθμίζουν το Ποινικό Δίκαιο σε μέσο άσκησης λαϊκισμού, δημιουργώντας μια ψευδαίσθηση ασφάλειας δίχως την καταπολέμηση των αιτιών της εγκληματικότητας. Μολονότι πάγιο αίτημα προ της εισαγωγής του νέου ΠΚ ήταν η επανεξέταση και η εκ νέου συστηματικοποίηση του διαβρωμένου περιεχομένου του προϊσχύσαντος,¹³ δύο μόλις χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της νέας κωδικοποίησης ο νομοθέτης φαίνεται να διολισθαίνει στο ίδιο ακριβώς ατόπημα των αλληπάλληλων ευκαιριακών τροποποιήσεων και παλινωδιών, προκειμένου να επιτύχει την εφήμερη ικανοποίηση του κοινού περί δικαίου αισθήματος.

9. Άρθρο 34 παρ. 2 του ν. 4830/2021.

10. Απωλέσθηκε δυνατότητα που παρείχε η συνταγματική αναθεώρηση του 2019 για ρητή πρόβλεψη της προστασίας των ζώων στο προτεινόμενο άρθρο 24Α Σ., το οποίο καταψηφίστηκε από την πλειοψηφία των βουλευτών.

11. Τζαννετάκη Τ., «Η Στρατηγική Έμμεσης Μείωσης των Ποινών: Η εξάντληση των ορίων της και η ανάγκη αλλαγής παραδείγματος», *The Art of Crime* (11/2016, τ. 1).

12. Παπακυριάκου Θ., «Μορφές εμφάνισης και συνέπειες της κακής νομοθέτησης στο πεδίο της Ποινικής Δικαιοσύνης», στο Καϊάφα-Γκμπάντι Μ. (επιμ.), *Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας* (Πρακτικά Συνεδρίου), Νομική Βιβλιοθήκη, 2018, σ. 149.

13. Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., Ναζίρης Ι., «Το σύστημα ποινών στο ελληνικό ποινικό δίκαιο», *Ποινικά Χρονικά* (2/2020), σ. 81 επ.